

Jubileusz 90-lecia Profesora Stepana Stojko On the 90th anniversary of Professor Stepan Stojko birth

W dniu 15 marca 2010 r. we Lwowie odbyło się wspólne posiedzenie Rad Naukowych: Instytutu Ekologii Karpat NAN Ukrainy, Narodowego Uniwersytetu Leśnictwa oraz wydziału Geograficznego Lwowskiego Uniwersytetu im. Ivana Franko, poświęcone obchodom jubileuszu 90-lecia znanego naukowca w dziedzinie ekologii i fitosocjologii lasu oraz ochrony środowiska naturalnego – prof. dr. hab. Stepana Stojko. Z tej okazji życzenia Jubilatowi przekazali również goście z Polski, Czech i Słowacji.

Stepan Stojko urodził się 14 marca 1920 r. w górskiej malowniczej wsi Kryczowo na Zakarpaciu, które w tym czasie należało do Czechosłowacji. Jego ojciec był prawosławnym księdzem, toteż ośmioro dzieci w rodzinie było wychowywanych w duchu religijnym.

W latach 1930-1938 Stepan Stojko uczył się w gimnazjum klasycznym w m. Chust na wydziale ukraińskim (rusińskim). Na wydziale czeskim studiowały dzieci czeskich urzędników państwowych. Profesorami gimnazjum byli przeważnie Czesi – emigranci z Wielkiej Ukrainy, Rosji, Galicji – niektórzy ze stopniami doktorskimi, toteż nauczanie prowadzone było na wysokim poziomie. Dzięki temu młody gimnazjalista opanował różne języki. Po ukończeniu gimnazjum Stepan Stojko podjął pracę nauczyciela w szkole podstawowej we wsi Nowosefycia. W roku 1939, po zajęciu Zakarpacia przez Królestwo Węgierskie, został zwolniony ze stanowiska nauczyciela, ponieważ nie miał atestu nauczycielskiego i skierowano Go do urzędu finansów w Zadunajskim Kraju na Węgrzech. W roku 1942, jako obywatel państwa węgierskiego, powołany został do wojska i odbywał służbę w konnym pułku artyleryjskim, zakwaterowanym niedaleko historycznego miasta Pecz, w którym znajdował się uniwersytet. Jako wojskowy kadet S. Stojko w latach 1943-1944 był również zaocznym studentem fakultetu prawa Uniwersytetu w Peczu.

Na początku 1945 r., w czasach reżimu sowieckiego, w Užgorodzie została zorganizowana Zakarpacka administracja wojewódzka, w której Stepan Stojko podjął pracę jako referent. Ponieważ na Zakarpaciu brakowało wtedy ludzi z wyższym wykształceniem, został skierowany na studia do Lwowa, gdzie przyjęto Go na drugi rok prawa Uniwersytetu Lwowskiego. Bardziej jednak interesowały Profesora nauki przyrodnicze, wstąpił więc na wydział leśnictwa Politechniki Lwowskiej i został pierwszym studentem z Zakarpacia na uczelniach lwowskich. Na wydziale pracował wtedy docent Władysław Matuszkiewicz, zajęcia praktyczne prowadzili asystenci – Polacy, a na pierwszym i drugim semestrze byli jeszcze polscy studenci. Dzięki temu S. Stojko poznał język polski. Znajomość języków obcych pomogła Mu w ekonomicznie trudnych czasach powojennych. Jako laborant tłumaczył węgierskie oraz czeskie prace naukowe profesorom i docentom, którzy przyjechali po wojnie do Lwowa z Moskwy i Kijowa. Dzięki temu poznał literaturę botaniczną oraz geologiczną, co okazało się bardzo pożyteczne w przyszłych badaniach naukowych prowadzonych na terenie Karpat.

Po ukończeniu w 1949 r. wydziału leśnictwa młody inżynier dostał skierowanie do pracy w nadleśnictwie užgorodzkiem. W lecie 1951 r., w związku z badaniami lasów dębowych, na Zakarpacie przyjechał z Kijowa dyrektor Instytutu Lasu AN USSR – Piotr Pohrebniak. W czasie wspólnych wycieczek naukowych znany geobotanik i pedagog P. Pohrebniak zaproponował S. Stojko studia aspiranckie. I tak szczęśliwy przypadek wyznaczył Jego los naukowy. W r. 1954 S. Stojko obronił pracę doktorską (kandydata nauk) na temat „Lasy dębowe Zakarpacia i zwiększenie ich produktywności”.

Po obronie pracy doktorskiej S. Stojko do r. 1966 prowadził kurs botaniki na wydziale leśnictwa we Lwowskim Instytucie Gospodarstwa Leśnego. Później pracował w wielu zakładach Akademii Nauk Ukrainy, równocześnie prowadząc

kurs z tematyki ochrony przyrody, na wydziale geograficznym Uniwersytetu Lwowskiego. W r. 1969 obronił pracę habilitacyjną na temat „Dębowe lasy Karpackiego systemu górskiego”. Jako pedagog prof. Stojko dużo uwagi poświęcał przygotowaniu młodych naukowców – pod jego kierownictwem i opieką obroniło prace doktorskie 13 aspirantów.

Naukowa działalność Profesora S. Stojko związana jest z Karpatami Ukrainickimi oraz przyległymi terenami. Podczas corocznych fitogeograficznych badań odkrył On szereg reliktowych stanowisk świerka oraz dębu bezszypułkowego w strefie lasów bukowych. Na terenach przygranicznych z Rumunią i Węgrami odkrył stanowiska nieznanych dotychczas dla flory Ukrainy gatunków rodzaju *Quercus* L.: illiryjsko-południowo-europejskiego *Quercus dalechampii* Ten., południowo-wschodnioeuropejskiego *Q. polycarpa* Schur oraz śródziemnomorskiego *Q. cerris* L.

Studia nad zróżnicowaniem pionowym i ekologicznym roślinności w górach pozwoliły prof. S. Stojko opracować koncepcję 10 wysokościowych pasów roślinności (tzw. stopni wegetacyjnych) w Karpatach Ukrainickich oraz dwa ich warianty – na południowo-wschodnich i północno-wschodnich stokach, które powstały w późnym holocenie. Jego wielką zasługą jest odkrycie w górach nie naruszonych poprzez wpływy antropogeniczne pierwotnych lasów (pralasów) – dębowych (z dębem bezszypułkowym), świerkowych, bukowych i jaworowych, oraz zapewnienie im ochrony.

Zakres zainteresowań naukowych Prof. S. Stojko jest szeroki, lecz najbardziej znany jest na Ukrainie, na terenach byłego Związku Radzieckiego oraz w Europie jako badacz, organizator i działacz społeczny w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego. Dla ochrony przyrody jako nauki, polski geolog W. Goetel zaproponował w 1966 r. termin „*sozologia*” (od greckiego *sozdo*-chronić). S. Stojko, kierując się zasadami koncepcji W. I. Vernadskiego o biosferze i noosferze, uważa że w czasie globalnej antropopresji na środowisko, ochronę przyrody należy traktować w szerokim kontekście jako naukę o ochronie biosfery. Dla nowej gałęzi nauki zaproponował termin „*geosozologia*” i opracował jej zasady. W ramach tej integralnej nauki prof. S. Stojko wyodrębnił subdyscypliny – *fitosozologię*, *zoosologię*, *pedosozologię*, *hydrosozologię*, *sozologię krajobrazów* i inne.

W roku 1970 zorganizował pierwszy w obrębie Akademii Nauk Ukrainy zakład ochrony ekosystemów naturalnych przy Państwowym Muzeum Przyrodniczym NAN Ukrainy we Lwowie, którym kierował. Po utworzeniu Instytutu Ekologii Karpat NAN Ukrainy zakład został przeniesiony do Instytutu, w którym prof. Stojko pracował przez ćwierć wieku. W zakładzie tym opracował funkcjonalną klasyfikację terenów chronionych na Ukrainie, która została wykorzystana jako baza teoretyczna dla podniesienia reprezentatywności sieci obszarów chronionych w różnych strefach geograficznych państwa. Prof. S. Stojko uzasadnił konieczność stworzenia pasów roślinności, łączących tereny chronione (nazwał

je koniugatami biogeocenotycznymi), które teraz znamy jako korytarze ekologiczne. Z inicjatywy Prof. Stojko w r. 1987 została opublikowana Zielona Księga, w której opisane są rzadkie fitocenozy Ukrainy, wymagające ochrony.

Ekologiczny pomnik za życia postawił sobie Prof. Stojko na niwie organizacji terenów chronionych na zachodzie Ukrainy, czym zapewnił sobie wdzięczność obecnych i przyszłych pokoleń. Z Jego inicjatywy i dzięki działalności organizacyjnej w regionie karpackim powstały Karpacki zapowiednik (rezerwat) biosfery, zapowiednik „Gorgany”, parki narodowe: Karpacki, „Synewyr”, Użański, „Skoliwski Beskydy”, „Huculszczyzna”, na Roztoczu – „Jaworiwsky”, na Polesiu – Szacki. Wspólnie z polskimi i słowackimi kolegami, zwłaszcza z prof. Zygmuntem Denisiukiem, S. Stojko przyczynił się do powołania pierwszego na świecie (w tamtym czasie) trójstronnego polsko-słowacko-ukraińskiego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”, utworzenia i przyłączenia do niego z ukraińskiej strony (oprócz Użańskiego parku narodowego) również Nadszańskiego parku krajobrazowego. Trójpaństwowy Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie” (208 089 ha) MaB UNESCO w 1999 r. został włączony do sieci międzynarodowej.

W czasach sowieckich prof. Stojko często był za granicą jedynym reprezentantem ukraińskich naukowców, pracujących w dziedzinie ochrony środowiska, uczestnicząc w konferencjach naukowych, seminariach i towarzyszących im wyprawach po różnych obszarach chronionych. Nawiązał stosunki naukowe i przyjacielskie z wieloma naukowcami z Czechosłowacji, Polski, Węgier, Rumunii. Wśród jego kolegów i przyjaciół są profesorowie: Alois Zlatnik, Emil Hadač, Ivan Vološčuk, Ladislav Paule, Kazimierz Zarzycki, Anna Medwecka-Kornaś, Alicja Breyemeyer, Jerzy Gruszczyński, Andrzej Richling, Zygmunt Denisiuk, Stefan Michalik, Tibor Simon, Jan Terray, Tomasz Winnicki, z którymi współpracował i podróżował w czasie wypraw po Karpatach.

Prof. Stepan Stojko jest autorem ponad 400 publikacji w dziedzinie leśnictwa, fitosocjologii, florystyki, geosocjologii, wśród nich 10 monografii naukowych i 3 podręczników ochrony przyrody, których jest autorem lub współautorem (ale zawsze inicjatorem). Najbardziej znane to:

- Zapowiedniki i pamiątki przyrody Karpat Ukraińskich (1966);
- Ochrona przyrody Karpat Ukraińskich oraz obszarów przyległych (1980);
- Flora i roślinność Karpackiego zapowiednika (1982);
- Zielona księga Ukraińskiej SRR (1987);
- V.I. Verandskij. Życie i działalność na Ukrainie (1984, 1988);
- Wodne makrofity – indykatory zmian środowiska przyrodniczego (1993);
- The East-Carpathians Biosphere Reserve. Poland–Slovakia–Ukraine (1999);
- Użański park narodowy. Wielofunkcyjne znaczenie (2007);
- Dębowe lasy Karpat Ukraińskich. Ekologiczne osobliwości, regeneracja, ochrona (2009).

Profesor Stepan Stojko wielokrotnie publikował prace naukowe w periodykach polskich, jest też członkiem rady redakcyjnej w wydawnictwie „Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich” (Kraków).

Działalność Profesora Stojko znalazła uznanie w szerokich kołach naukowych i rządowych na Ukrainie i za granicą. Wśród najważniejszych nagród i odznaczeń należy wymienić Złotą odznakę Polskiego Ministerstwa Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych (1991), nadanie stopnia doktora honoris causa nauk agronomicznych i leśnych na Uniwersytecie Technicznym w Zwoleniu (1994, Słowacja), Złoty Medal im. Petera Josepha Lenné (1995, Rada Europy, Strasburg), Odznaczenie „Bieszczadzkiego Niedźwiedzia” (2008, Bieszczadzki Park Narodowy), Państwowa Nagroda Ukrainy w dziedzinie nauki i techniki (2005, Ukraina), order Ukrainy „Za zasługi” III stopnia (2010).

Osiągnięcia Profesora byłyby niemożliwe, gdyby nie miał u boku wspaniałej małżonki Olgi (z domu Sokoł), która przez 63 wspólnie przeżyte lata, jako lekarz, dbała o jego zdrowie i wychowała dwoje dzieci.

Poważny wiek nie zmienił codziennego rytmu pracy Profesora. Życie płynie w dawno ustalonym rytmie: tak dużo idei, planów, że na ich realizację potrzeba wielu lat. Zatem życzymy Profesorowi: *Ad multos annos!*

Lidia Tasienkiewicz

Państwowe Muzeum Przyrodnicze NAN Ukrainy

ul. Teatralna 18, 79008 Lwów, Ukraina

tasen@mail.lviv.ua